

УДК 347

DOI: 10.15587/2523-4153.2021.235829

## ВПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Л. С. Бєлік, А. І. Черемнова

**How to Cite:** Bielik, L., Cheremnova, A. (2021). On the implementation of the principles and features of the appointment of judicial examination in civil judicial proceedings. ScienceRise: Juridical Science, 2 (16), 33–38. doi: <http://doi.org/10.15587/2523-4153.2021.235829>

*The article is devoted to the aspects of the implementation of the principles and the specifics of the appointment of forensic examination in civil proceedings. The system of normative legal acts on forensic examination in civil proceedings has been investigated. The relationship between the concepts of "expertise" and "forensic examination" have been determined and analyzed. The characteristic features of forensic examination have been studied: first, forensic examination is determined by a specific procedural form; secondly, it can be carried out on the basis of a court order; thirdly, forensic examination is carried out by a forensic expert; fourthly, a correctly drawn up expert opinion is a means of proof in civil proceedings; fifth, the results of the forensic examination are used by the court. Highlighted and analyzed are the principles of forensic examination in civil proceedings, provided for by Art. 3 of the Law of Ukraine "On Forensic Expertise", namely the legality, independence, objectivity and completeness of the study. Separately, the set of conditions for which, in accordance with Art. 103 of the Civil Procedure Code of Ukraine, the court appoints an examination of the case: firstly, to establish the circumstances that may be significant for the case, for the sake of which special knowledge is required in a field other than law, without which it is impossible to establish the relevant circumstances; secondly, in the case when the parties or the party did not present the expert's opinion on a specific issue or the expert's opinion raises doubts about its correctness. A list of specific actions that the court at the stage of deciding on the appointment of a forensic examination has the right to implement in accordance with the Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine dated May 30, 1997 No. 8 "On forensic examination in criminal and civil cases" is provided. The aspects of the appointment and conduct of forensic examination in civil proceedings are analyzed. The facts are highlighted that should be taken into account when deciding on the advisability of appointing an examination in a civil case*

**Keywords:** forensic examination, civil proceedings, civil proceedings, principles of forensic examination

© The Author(s) 2021

This is an open access article under the Creative Commons CC BY license

### 1. Вступ

Експертиза (від лат. expertus – досвідчений, знавець) – розгляд, дослідження експертом-фахівцем певних справ, питань, що потребують спеціальних знань. У найбільш загальному вигляді експертиза – це спосіб аналізу причинно-наслідкових зв'язків не тільки стосовно того, що вже відбулося, але й того, що очікується, має або може відбутися; це спосіб пізнання певної реальності у тих випадках, коли ця реальність не піддається прямому вимірюванню, обрахуванню і взагалі якому завгодно «об'єктивному дослідженню». [1]

Судова експертиза, виникла у зв'язку з потребами практики. Випадки запрошення в суди експертів були відомі ще в давньоримському судовому процесі [2].

Наразі аспектам судової експертизи в цивільному судочинстві присвячено велику кількість наукових робіт, але вони лише фрагментарно торкаються особливостей впровадження принципів та призначення судової експертизи в цивільному судочинстві, що безпосередньо штовхає на подальше ретельне та ґрунтовне дослідження означеного питання.

### 2. Літературний огляд

З 2012 року в Україні відбулися суттєві зміни в процесуальному законодавстві, що мотивує наукову спільноту на подальші дослідження теоретичних положень судової експертизи та криміналістики. Вчені в наукових роботах висвітлюють аспекти, щодо особливостей експертної діяльності у цивільному судочинстві. Так, О. Грабовська виокремлює та досліджує основні концепції та підходи до визначення поняття «експерт» у цивільному судочинстві [3]. Кучер Т. М. свою статтю присвятила співвідношенню процесуальних документів, що складаються такими

учасниками процесу, як експерт та спеціаліст, з погляду їх значення для здійснення процесу доказування, проаналізувала врегулювання відповідних питань на прикладі законодавства ближнього зарубіжжя [4]. М. Г. Поліщук розглядає аспекти детального вивчення експертизи як форми застосування спеціальних знань та вдосконалення регулювання інституту експертизи [2]. Стаття А. Штефан містить дослідження правової природи висновку експерта, порівняльну характеристику цього засобу доказування з консультаціями спеціаліста і висновком експерта в галузі права, аналіз особливостей та процесуальних наслідків їх використання у цивільному судочинстві [5]. О. М. Лазько розглядає питання щодо визначення ролі висновку експерта та його основних ознак як способу доказування [6]. Наразі залишається низка невирішених спірних питань щодо впровадження принципів та призначення і проведення судових експертиз у цивільному процесі. Все це дає підстави стверджувати, що доцільним є проведення подальших досліджень, щодо впровадження принципів та особливостей призначення судової експертизи в цивільному судочинстві.

### 3. Мета та завдання дослідження

Мета даної статті полягає в впровадженні принципів та особливостей призначення судової експертизи в цивільному судочинстві.

Для досягнення цієї мети були вирішені наступні задачі:

- 1) дослідити систему нормативно-правових актів про судову експертизу у цивільному судочинстві;
- 2) визначити співвідношення понять «експертиза» та «судова експертиза»;
- 3) виявити характерні ознаки судової експертизи;
- 4) дослідити принципи судової експертизи в цивільному судочинстві.

### 4. Матеріали та методи

Такий метод як опис дозволив розкрити істотні аспекти впровадженню принципів та особливостей призначення судової експертизи в цивільному судочинстві. За допомогою аналізу були досліджені принципи судової експертизи в цивільному судочинстві. Метод аналізу також дозволив визначити співвідношення понять «експертиза» та «судова експертиза». Метод порівняння надав можливість узагальнити нормативно-правові акти, які регулюють особливості призначення судової експертизи в цивільному судочинстві. Використання методу класифікації дозволило виокремити принципи судової експертизи в цивільному судочинстві. Метод узагальнення використано для формування висновків. Комплексний підхід у використанні наукових методів пізнання забезпечив отримання висновків.

### 5. Результати дослідження

Перші згадки про залучення «сторонніх людей» для виконання експертних функцій містилися в статтях 272 і 274 Уложення 1649 року. Загальні положення, що стосувались залучення осіб, що розуміються в дослідженні документів, містились в Указі від 9 грудня 1699 року «О порядке исследованій подписей на крепостных актах в случае возникшего о подлинности оных спора или сомнения» [7].

Багата та давня історія судових експертиз свідчить про одну із головних ролей останньої у судочинстві, і як один із засобів доказування, що сприяє всебічному, повному й об'єктивному дослідженню обставин справ, постановленню законних і обґрунтованих судових рішень.

Оскільки доказування в судочинстві спрямоване на встановлення фактів минулого, відомості про які потрапляють у вигляді інформації, що потребує спеціального виявлення, фіксації, дослідження і витлумачення, то встановлення цих фактів є практично неможливим без використання даних природничих і технічних наук [8, с. 344]. Експертиза значною мірою підвищує надійність і доказову силу зібраних у справі матеріалів, а висновки експертів, як джерело доказів, забезпечують встановлення об'єктивної істини. Судова експертиза є одним з унікальних способів отримання цінної доказової інформації, а її висновки є важливим джерелом доказів, що сприяють встановленню істини у справі [9].

Систему нормативно-правових актів про судову експертизу у цивільному судочинстві складає Цивільний процесуальний кодекс України, Закон України «Про судову експертизу», а також підзаконні нормативно-правові та нормативні акти, зокрема: Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5, Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджені згаданим наказом Міністерства юстиції України; Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів, затверджене наказом Міністерства юстиції від 03.03.2015 р. № 301-53, Постанова Пленуму Вер-

ховного Суду України від 30.05.1997 р. № 8 «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» та інші нормативно-правові акти.

Необхідно зазначити, що в юридичній доктрині та чинному процесуальному законодавстві України існує невизначеність щодо чіткого розмежування таких понять, як «експертиза» та «судова експертиза», що часто призводить до помилкового розуміння їх сутності і, як наслідок, до помилкового їх ототожнення [10].

С. М. Абрамов зазначав, що експертиза – це засіб отримання відомостей про факти, які мають значення для справи за допомогою призначених судом осіб, які володіють знаннями в науці, мистецтві і ремеслі і які надають суду свої висновки на підставі ознайомлення зі справою і, як правило, на підставі дослідження якихось об'єктів.

В свою чергу, відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [11].

Враховуючи вищевказану дефініцію, норми статей 103–113 Цивільного процесуального кодексу України, а також позицію Ж. В. Васильєвої-Шаламової [8] необхідно виділити наступні характерні судовій експертизі ознаки:

1. судова експертиза характеризується чітко визначеною процесуальною формою;
2. судова експертиза може проводитись на підставі ухвали суду;
3. судова експертиза здійснюється особливим суб'єктом – судовим експертом;
4. висновок експерта, як результат судової експертизи є засобом доказування в цивільному процесі;
5. результати судової експертизи використовуються тільки судом.

Отже, судова експертиза має відмінні характерні риси, що визначають її окреме становище відносно до інших несудових експертиз [13].

Судова експертиза має і власні принципи, передбачені ст. 3 Закону України «Про судову експертизу», а саме законність, незалежність, об'єктивність і повнота дослідження [11].

Розуміння принципів дає змогу проаналізувати сутність явища, сфери діяльності, обґрунтувати її основні положення, що значно впливає на практичну сферу застосування теоретичних положень, аргументує їх, виступає як «припис до дії» [14].

Принцип законності означає, що будь-які дослідження, засновані на використанні спеціальних знань судового експерта, навіть коли вони спираються на найсучасніші досягнення науки і техніки, не мають доказового значення, якщо порушені процесуальні приписи призначення чи проведення судової експертизи. Тому у постанові Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 1997р. № 8 «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» звернути увагу судів «...на необхідність суворого додержання вимог закону при призначенні судових експертиз та використанні їх висновків». Окремо зазначено, що повторна експертиза призначається не тільки у прямо передбачених законом випадках, «...коли є сумніви у правильності висновку експерта...», але і за «...наявності істотного порушення процесуальних норм, які регламентують порядок призначення і проведення експертизи».

Так, під незалежністю судового експерта законодавець розуміє «процесуальний порядок призначення судового експерта». Крім того, законодавець, розкриваючи дію принципу незалежності судового експерта з точки зору його правового забезпечення, накладає заборону на втручання будь-кого в проведення судової експертизи, що сприяє об'єктивності висновків судових експертиз [15].

Дуже важливими для здійснення правосуддя є принципи повноти й об'єктивності при проведенні саме експертного дослідження як втілення єдності пізнавальної та процесуальної сторін судово-експертної діяльності. Як самостійний учасник процесу судовий експерт після дослідження матеріальних об'єктів, що містять інформацію про обставини справи, має право «вказувати у висновку експерта на виявлені в ході проведення судової експертизи факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання». Об'єктивність експертного дослідження полягає саме в тому, що експерт встановлює за допомогою спеціальних знань усі обставини справи в межах інформації, яку містять досліджувані ним об'єкти. Нерідко з'ясування за допомогою спеціальних знань нових обставин сприяє встановленню об'єктивної істини у справі, яка зовсім не збігається з первісною версією, для з'ясування якої була призначена експертиза.

Згідно ст. 103 Цивільного процесуального кодексу України суд призначає експертизу у справі за сукупності таких умов:

- 1) для з'ясування обставин, що мають значення для справи, необхідні спеціальні знання у сфері іншій, ніж право, без яких встановити відповідні обставини неможливо;
- 2) сторонами (стороною) не надані відповідні висновки експертів із цих самих питань або висновки експертів викликають сумніви щодо їх правильності.

У разі необхідності суд може призначити декілька експертиз, додаткову чи повторну експертизу [16].

Так, призначення судової експертизи ініціюється (на основі клопотань, за заявою у разі дійсної потреби) не інакше як однією зі сторін (або обома сторонами) у справі, на власний розсуд і добровільно (тобто за своїм бажанням). Якщо сторони у справі не просять про проведення експертизи, то суд не має права призначити експертизу з власної ініціативи, але має право поставити це питання на обговорення і з'ясувати думку (позицію) сторін у справі щодо доцільності і важливості проведення експертизи (судової експертизи) в контексті всебічного і повного з'ясування обставин справи [10].

Відповідно до п. 5 ст. 103 ЦПК України: 1) сторони (учасники справи) мають право запропонувати суду перелік питань, роз'яснення яких, на їхню думку, потребує висновку експерта; 2) у разі зміни або відхилення питань, запропонованих сторонами (учасниками справи), суд зобов'язаний мотивувати таку зміну або відхилення [16]. Вказане має досить важливий аспект у сфері судочинства України, який потребує додаткового вивчення, певних (конкретних) уточнень і відповідного (належного) обґрунтування у цьому напрямі, виходячи з того, що підставою для проведення судових експертиз та експертних досліджень у цивільному судочинстві України є наявність спеціального процесуального акту – ухвали суду про призначення експертизи [10].

Відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України від 30.05.1997 р. № 8 «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» суд на стадії вирішення питання про призначення судової експертизи вчиняє наступні дії:

- 1) з'ясовує обставини, що мають значення для дачі експертного висновку;
- 2) пропонує учасникам судового розгляду письмово подати питання, які вони бажають порушити перед експертами;
- 3) оголошує ці питання, а також питання, запропоновані судом;
- 4) заслуховує думки учасників судового розгляду з приводу поданих питань;
- 5) у нарадчій кімнаті обмірковує всі питання, виключає ті з них, що виходять за межі компетенції експерта або не стосуються предмета доказування, формулює питання, які він порушує перед експертом з власної ініціативи, остаточно визначає коло питань, що виносяться на вирішення експертизи, і виносить ухвалу (постанову) про її призначення;
- 6) оголошує в судовому засіданні ухвалу (постанову) про призначення експертизи і вручає її експертові [17].

Під час складання клопотання про призначення тієї чи іншої експертизи потрібно звернути особливу увагу на обґрунтування необхідності проведення експертизи. В обґрунтуванні призначення та проведення експертизи потрібно зазначити, які обставини або факти може підтвердити експертиза, бо на практиці суд часто відмовляє у задоволенні клопотання про призначення експертизи через її недоцільність [9].

Прикладом такої відмови може слугувати ухвала Коростишівського районного суду Житомирської області від 6 січня 2021 року по цивільній справі № 935/1173/20, відповідно до якої заявник (позивач) клопотав про призначення експертизи, для встановлення факту надсилання чи не надсилання на мобільний номер певного повідомлення відповідачем, обґрунтовуючи це тим, що для встановлення даного факту необхідні спеціальні знання, у сфері іншій, ніж право та сторонами не надані відповідні висновки експертів з цього питання. Логічним в даній справі виглядає відмова суду в проведенні експертизи, оскільки проведення експертизи у вказаній справі є не обов'язковим, відповідач по справі заперечував проти проведення експертизи, позивач наділений правом самостійно звернутись до експерта з метою проведення експертизи та питання, щодо надсилання на номер повідомлення не потребує призначення експертизи, так як встановити вказані обставини можливо і без її проведення [18].

Питання, з яких має бути проведена експертиза, що призначається судом, визначаються судом. Відповідно до частини 5 статті 103 Цивільного процесуального кодексу України учасники справи мають право запропонувати суду питання, роз'яснення яких, на їхню думку, потребує висновку експерта. У разі відхилення або зміни питань, запропонованих учасниками справи, суд зобов'язаний мотивувати таке відхилення або зміну. Питання, які ставляться експерту, і його висновок з них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта [16].

Тож, правильне формулювання питань, які виносяться на вирішення експертизи, важливе під час подання клопотання про призначення експертизи.

Прикладом нехтування вказаної позиції може бути цивільна справа № 653/4278/17. Так, заявником для визначення його порушених прав було заявлено клопотання про проведення земельної експертизи, однак заявником не надані відомості, що саме є предметом експертизи, які питання необхідно винести експерту на вирішення, обґрунтованість таких питань, їх значення для вирішення питання по суті. Позивач взагалі не конкретизував вимоги щодо проведення експертизи. Логічним, в такому випадку, виглядає і відмова суду [18].

Крім того, вирішуючи питання про доцільність призначення експертизи в цивільній справі слід враховувати низку фактів:

- 1) Чи має значення для справи факт, який експерт має встановити.
- 2) Чи не доведений той чи інший факт іншими доказами, зібраними у справі.

3) Які реальні можливості тієї чи іншої судової експертизи.

Призначаючи судову експертизу, суд повинен чітко визначити предмет експертизи, тобто обставини, що мають значення для справи та потребують встановлення із застосуванням спеціальних знань експерта. Саме правильне визначення предмету експертизи дозволяє суду вірно визначити коло питань, які слід поставити експерту. Разом з тим, формулюючи питання, суд повинен враховувати думки осіб, які беруть участь у справі, в першу чергу ініціатора проведення експертизи [19].

Остаточний перелік питань, які суд ставить перед експертом, повинен бути повним, самі питання повинні бути чіткими, конкретним та логічно послідовними [20].

Завдання, які виконує експертиза, та орієнтовний перелік питань, що переважно ставлять експерту під час призначення судової експертизи, встановлює Науково-методична рекомендація з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, яка затверджена наказом Міністерства юстиції України № 53/5.

На практиці в цивільному процесі найчастіше призначаються наступні експертизи: судово-психіатрична та судово-медична експертизи, почеркознавча експертиза, будівельно-технічна експертиза, технічна експертиза документів, біологічна експертиза, експертиза в галузі охорони праці та безпеки життєдіяльності, експертиза стану доріг та дорожніх умов, пожежно-технічна експертиза, оціночна експертиза, психологічна експертиза, електротехнічна та комп'ютерно-технічна експертиза та інші [21].

Варто зазначити, що призначення судової експертизи, як перший етап на шляху проведення експертизи, відіграє важливу роль в цивільному процесі. Ініціюючи призначення судової експертизи, особливу увагу потрібно приділяти обґрунтуванню необхідності проведення відповідної судової експертизи, а також питанням, що будуть поставлені експерту.

## 6. Висновки

1. Досліджено систему нормативно-правових актів про судову експертизу у цивільному судочинстві, яку складає Цивільний процесуальний кодекс України, Закон України «Про судову експертизу», а також підзаконні нормативно-правові та нормативні акти, зокрема: Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5, Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджені згаданим наказом Міністерства юстиції України; Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів, затверджене наказом Міністерства юстиції від 03.03.2015 р. № 301-53, Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.1997 р. № 8 «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» та інші нормативно-правові акти.

2. Визначено співвідношення понять «експертиза» та «судова експертиза», а саме: «експертиза» – це засіб отримання відомостей про факти, які мають значення для справи за допомогою призначених судом осіб, які володіють знаннями в науці, мистецтві і ремеслі і які надають суду свої висновки на підставі ознайомлення зі справою і, як правило, на підставі дослідження якихось об'єктів, а «судова експертиза» – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду.

3. Виявлено характерні ознаки судової експертизи, а саме: судова експертиза характеризується чітко визначеною процесуальною формою; судова експертиза може проводитися на підставі ухвали суду; судова експертиза здійснюється особливим суб'єктом – судовим експертом; висновок експерта, як результат судової експертизи є засобом доказування в цивільному процесі; результати судової експертизи використовуються тільки судом.

4. Досліджено принципи судової експертизи в цивільному судочинстві. Практика показує – дедалі частіше у цивільному судочинстві констатуються випадки, коли правильність рішення про призначення експертизи стає ключовим у процесі доказування. У зв'язку з цим, призначення судової експертизи має вагомое значення для справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ.

## Література

1. Аверьянова, Т. В. (2008). Судебная экспертиза. Курс общей теории. Москва: Норма, 480.
2. Поліщук, М. Г. (2021). Експертиза як форма використання спеціальних знань у цивільному процесі. Юридичний науковий електронний журнал, 3, 125–127. doi: <http://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-3/30>
3. Грабовська, О. Експерт у цивільному судочинстві. Підприємництво, господарство і право. Entrepreneurship, Economy and Law, (1), 5–10. doi: <http://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.1.01>
4. Кучер, Т. М. (2012). Співвідношення висновків експерта та спеціаліста як засобів доказування в цивільному процесі: питання теорії та практики. Вісник Вищої ради юстиції, 2 (10), 31–40. Available at: [http://www.vru.gov.ua/content/article/visnik10\\_03.pdf](http://www.vru.gov.ua/content/article/visnik10_03.pdf)
5. Штефан, А. С. (2018). Висновок експерта у цивільному судочинстві. Теорія і практика інтелектуальної власності, 2, 16–28. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpiv\\_2018\\_2\\_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpiv_2018_2_4)

6. Лазько, О. М. (2013). Висновок експерта як засіб доказування в цивільному процесі Наука і оборона, 4 (22), 106–112. Available at: [http://naukaipravoohorona.com/journal/ukr/2013\\_4/18.pdf](http://naukaipravoohorona.com/journal/ukr/2013_4/18.pdf)
7. Дереча, Л. Н. (2013). Історія розвитку судової експертизи. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики, 13, 527–538. Available at: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Trsek\\_2013\\_13\\_81.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Trsek_2013_13_81.pdf)
8. Варфоломєєва, Т. В., Гончаренко, В. Г., Бояров, В. І., Гончаренко, С. В., Попелюшко, В. А. (2011). Криміналістика. Академічний курс. Київ: Юрінком Інтер, 512.
9. Попович, І. М. (2019). Проблемні питання призначення та проведення судової експертизи в господарському судочинстві. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики, 20 (2), 190–260. doi: <http://doi.org/10.32353/khrife.2.2019.14>
10. Заяць, О., Скриньковський, Р. (2019). Проблемні аспекти участі експерта у цивільному судочинстві України. Траєкторія науки, 5 (9), 3001–3011. doi: <http://doi.org/10.22178/pos.50-3>
11. Про судову експертизу (1994). Закон України № 4038-XII. 25.02.1994. Відомості Верховної Ради України, 28, ст. 232.
12. Васильєва-Шаламова, Ж. В. (2009). Судова експертиза в цивільному процесі. Київ.
13. Круть, О. В. (2018). Щодо рецензії на висновок судового експерта та правомірності її використання в судочинстві. Адвокат, 2, 36–37.
14. Сегай, М. Я., Форіс, Ю. Б.; Гончаренко, В. Г. (Ред.) (2010). Науково-практичний коментар до Закону України «Про судову експертизу». Експертизи у судовій практиці. Київ: Юрінком Інтер, 400.
15. Шульженко, А. В. (2016). Принципи та особливості судово-експертної діяльності. Право і суспільство, 2 (2), 195–199. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis\\_2016\\_2%282%29\\_37](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2016_2%282%29_37)
16. Цивільний процесуальний кодекс України (ред. 15.12.2017). Available at: <https://i.factor.ua/ukr/law-343>
17. Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах (1997). Постанова Пленуму Верховного Суду України № 8. 30.05.1997. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97#Text>
18. Узагальнення судової практики про застосування судами Кіровоградської області процесуального законодавства при призначенні судових експертиз і використання їх висновків у цивільному судочинстві. Available at: <https://supreme.court.gov.ua/sud1190/150/1579>
19. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень (1998). Наказ Міністерства юстиції України № 53/5. 08.10.98. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>
20. Sikorski, M., Honing, A. (2012). Practical Malware Analysis: The Hands-On Guide to Dissecting Malicious Software. San Fransico: No Starch Press, 800.
21. Zelstser, L. (2021). 5 Steps to Building a Malware Analysis Toolkit Using Free Tools. Available at: <https://zeltser.com/build-malware-analysis-toolkit/>

*Received date 06.04.2021*

*Accepted date 11.05.2021*

*Published date 30.06.2021*

**Белік Лариса Степанівна\***, кандидат юридичних наук, доцент, кафедра криміналістики, Національного університету «Одеська юридична академія», Фонтанська дорога, 23, м. Одеса, Україна, 65009

**Черемнова Антоніна Іванівна**, кандидат юридичних наук, доцент, вчений секретар, Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, вул. Рішельєвська, 8, м. Одеса, Україна, 65026

*\*Corresponding author: Larysa Bielik, e-mail: larysa.bielik1@gmail.com*